

FIGYELŐ

Megnyitó

Oskar Davičo

Nem tudok semmi hasonlóról. Összegyűlnek a fiatal költők és kritikusok itt, Branko Sztrazsilovója alatt és találkozójuk minden témájás a hallgatást, ami a témák közt van, a Jugoszláv Ifjúkommunista Szövetség negyvenedik évfordulójának szentelik. Senki sem gondolja, hogy ezzel egyszersmind eltűntek a különbségek a költői gyakorlat és a szkoji tettekeszség között; az ember érző lényének titkait kifejező magány és a jugoszláv kommunisták forradalmi harcának sok évi illegalitása között; az emberi szó erejének mulandóságot rögzítő technikája és az emberi társadalmat rabbillincsekből kitépő, szabadság és haladás felé vezető szervezett akció között; az élettelen, élettel szemben ellenséges adottságokkal sohasem békülő költészet és a proletár élgárda kizsákmányolással és elnyomással birokra kelő békétlensége közt; a költő életszerelme és a halállal tűz-

delt mellvérték elleni, rettenetesen kitartó, szakadatlanul egzaltált, tárt mellű rohamok közt.

És mégis, nem kevesebb hasonlóságot is találhatunk a SzKOJ és a költészet közt, mert az, ami az előbbinek aktivizmusát egy magasfeszültségű, intenzív költői életérzéssé formálja, ugyanakkor azt is eredményezte, hogy minden, ami jó és új volt az utóbbi négy évtized fiatal költészetében, csaknem szóról szóra átplántálta eddig nem ismert erejű és szépségű verssorokba a nép szabadságvágyát és ágaskodását a teljesebb emberség felé. Ugyanaz a tisztaság és emelkedettség jellemzi a SzKOJ hősiességét és annak a költészetnek szépségét, amelyre gondolok; ugyanaz a könnyörtelenség önmagával szemben, ugyanaz a semmibevétele a veszedelmeknek, ugyanaz a megvetés a kitaposott ösvényekkel és a józanészű, atyáskodó tanácsokkal szemben, ugyan-

az a nemtörődomség a túlél, meghaladott dolgok iránt, ugyanaz a törekvés afelé, ami még nem volt, ugyanaz az önfeláldozó előretörés az igazságtalanság, fájdalom, vér és halál valótlanságig sűrű rengetegén át, ugyanaz a keserves, de tántoríthatatlan úttörés a kétségbeesés sivatagában, a valóság új és új csúcsainak meghódítása, ugyanaz a diadalmas kiállítás, ugyanaz a győzelmeskedés a térségek fölött, amelyeken majd mindennél természetesebben virágba borulhat a természetben nem létező világ, a szeretet emberi világa.

Ezzel a felsorolással nem merítettem ki sem a hasonlóságokat, sem a különbségeket. Egy pillanatra sem szabad például kiegyenlítenünk a SzKOJ sajátos hatékonyságát, amelyet mindankor és közvetlenül a Párt érett harci tapasztalatai irányítottak, azzal a tagadásban is függő, hogy ne mondjam engedelmessé móddal, ahogyan a fiatalok költészete viszonyult az idősebbekéhez.

Igen, a meghaladott dolgok tagadása minden igazi új költőnemzedék kötelező feladata. Több mint gyermekség volna azonban azt hinni, hogy ez a költői törvény szeszélyesen, szubjektíven, ellenőrizetlenül teljesedik be. Elképzelhetetlen a fiatal, az avangardista költők olyan tagadó hadjárata a kanonizált költészet ellen, hogy valaha is azt sebezze föl benne, ami eleven. Csak az szenved, ami elmeszesedett, ami a kor ízlésének fizetett vámot. S a múlt költészete csak az ilyen költői leszámolások tagadó dialektikája révén nyerheti el valódi igazolását és értékelését. Csak a tartósnak bizonyult része járulhat hozzá a következő fiatal nemzedékek érzésvilágának kialakításához.

Dis tagadta Dučićot, de nem Laza Kostićot, Krleža költészete szembenáll Nazoréval és Matošéval, de nem Kranjčevićéval is. Ezek a tagadások végzik a művészetben a folytonosság biztosításának, a tartósság megőrzésének munkáját.

Nincs szándékomban, hogy most és itt belemerüljek ennek a törvényszerűségnek a magyarázatába, de az igazi műalkotás az, ami művészeti újdonságot hoz magával, megjelenése pillanatában épp ezért tűnik a kortársak szemében barbár, eretnek, sőt a társadalomra nézve veszélyes bombának, amelyet felelőtlenül bedobtak a meglévő, örökre szólónak tervezett gondolati, nevelési, érzelmi, sőt egzisztenciális normák kertjébe, s még jó, ha az emberi ép el-

méből kificamodott üvöltést nem vélnék kihallani belőle. Krleža a *Leszámolásom velük* című könyvében egész csomó példával festi alá kortársainak ezt a nem szükségképpen reakciós, s csak egyetlen egy vonalon konzervatív reagálását. Azon az egyetlen vonalon, amelyre saját költői művészetét építették. De a történelem adattára is példák tömkelegével győz meg bennünket arról, hogy tíz egynéhány év múltán azt, amit a leginkább támadtak és megbélyegeztek, az egyetlen lehetséges csuklónak kezdik tekinteni, amellyel nemcsak ez a konkrét mű, hanem az egész művészet fejlődése beleágazódik a továbbélés tengelyébe.

És megfordítva. Sok művet, amely születése pillanatában csupa dicséretet aratott, valószínűleg azért, mert hízelgett a korizálás felszínes hallásának és a megszokott intonációkat idézte föl, az idő végleg kiamputált a tudatból, egyszerűen a továbbélés higiéniája nevében.

Az utóbbi negyven év mintegy hullámokban hömpölygő költősege már elegendő művet hagyott maga után ahhoz, hogy levonjunk egy általános következtetést a költészet költőitelen jelenségeinek költői tagadásáról. Ez a következtetés így hangzana: a forradalmat előkészítő, de különösen a nyílt forradalmi helyzetekben mi sem ártalmasabb egy költészet folytonosságára, mint a költészet hatásáról, használhatóságáról és hatékonyságáról alkotott nézetek konzervativizmusa. A dolgok természeténél fogva ez a konzervativizmus kitagadja az el nem fogadott költészetet az elfogadott költészet nevében.

Tekintet nélkül arra, honnan ered ez a konzervativizmus, mi táplálja — szellemi kiskorúság vagy tehetetlenség és bátortalanság, a régi normákból ki nem nőtt, vagy bizonyos régi és elmúlt s amellet költőitelen normákat felámasztó ízlés —, fiatal költészetünk nem volt híjával az olyan költőknek, akik friss és heveny önkifejezésük minden ártatlanságával, hevesen vagy nem hevesen, de mindig nagyon hatásosan szembe tudtak helyezkedni ezeknek a *halott kezeknek* minden visszahúzó kényszerével. És győzni tudtak.

Amikor ezt mondom, nemcsak az itt jelenlévők köteleznek, hanem a még távol levők is, azok a költők, akik túlságosan a maguké ahhoz, hogy nevük máris szemébe tűnjön a folyóirat-

szerkesztőknek és e találkozói össze-
hívóinak, sőt még azok a fegyatallab-
bak is, akik még gyzóznak és csigát
pörgetnek a ház előtti aszfaltsávon.

Magyarázattal tartozom. Fiatalnak
lenni önmagában véve még nem jelent
semmi újat. De ha a fiatalság önmagá-
ban nem is erény, vannak olyan tulaj-
donságai, amelyek bizonyos esetekben,
a lemondás és továbbadás eseteiben
olyan erényeknek mutatkoznak, ame-
lyeknek jelentősége együtt nő a törté-
nelem előtti felelősségvállalás képessé-
gével, még olyasvalamivel is szemben,
ami tekintély, befolyás és hatalom ké-
pében jelentkezik. Mindenesetre, a köl-
tészben az idősebbek nem bírái a fiat-
aloknak. Másrészt viszont a fiatalok,
illetve azok, akik igazán haladók, igá-
zán költők közöttük, ítéletet mondanak
az idősebbek művei fölött, a folytató-
lagosság iratlan törvénye alapján,
amelyet egy nap majd rájuk is alkál-
maznak. Ez a törvény megvesztegethe-
tetlen. Semmilyen csoportintrika, sem-
milyen érdekharc nem enyhítheti íté-
letét. Kizárólagos bíró. És éppen, mert
a végsőig igazságos, sohasem igazolta
a kifogásokat, amelyekkel a legkülön-
félébb költői fogyatékoságok mosakod-
ni próbáltak a jövő előtt.

Nem mintha meg akarnék hatni bár-
kit is közületek, akik költészetekkel
— s nem vitatkozó készségeikkel —
a költői esküdtzséket alkotják majd
legelső és nem végső fokon, mégis
úgy érzem, emlékeztetnem kell benne-
teket arra, hogy első emlékeitek korá-
ntsem voltak olyan iszonyúak, mint az
előttünk élt, háborúkkal tizedelt és
gyötört költők gyermekkori emlékei. S
abban az ésszerűen megszervezett tár-
sadalomban, amelyet ez a szocializmus
napról napra mind közelebb hoz, a ti
fogcsikorgatásaitok és keserőségeitek is
ismeretlenek lesznek a még anyjuk mé-
hében levő jövőbeli költőknek, azok-
nak, akik majd utánatok folytatják az
emberi nem költészetét hazánk sok
nyelvének valamelyikén.

Persze, nem jószok nekik vásári
mennyországot, ha meg is vagyok győ-
ződve, hogy azok a pokoli gondok,
amelyek görcsbe rántották sok költői
szándékunkat, hiányzanak majd az őket
övező valóságból. Ne higgyétek, hogy
meg akarok tagadni bármit is, ami méltó
és tartós a mi költészetünkben és a
tietekben, amikor felszólítalak benne-
teket, hogy léleekben forduljunk a jö-

vendő költők — napjaink jövőbeli bí-
rái felé.

Forduljunk ezekhez a még hallgató
társainkhoz, mi, az utolsó költőnemze-
dek, amely csak érzelmeiben élve át a
Földről a Holdra és a világűr térségei-
re vetett pillantás lehetőségét, ontotta
átkaik és reményeit. Forduljunk a még
meg nem született költőkhöz, azokhoz,
akiknek már nemcsak a méhé-
kedéssel megvert pontból lesz alkalmuk
szemlélni az égboltot; azokhoz, akik
nemcsak lentről és sóhajtvá néznek
majd a magasságba, amely emberköz-
zelbe lehúzva nem is magasság többé;
azokhoz, akiknek érzései és gondolatai
menettértil jeggyel s eddig csak az an-
gyaloknak fenntartott előjogokkal fel-
ruházva a Holdról vagy a Vénuszról,
a *Líra* vagy a *Cassiopeia* naprendsze-
réről tekintik át az embert és első
bolygóját, amelyen egyebek között any-
nyi vers szolgált a különféle kényeze-
rek karmaiból való megszabadulás esz-
ményét, annyi vers között félelmet és
bukást, fájdalmat és tehetetlenséget,
forduljunk gondolatban ezek felé a hol-
napi költők felé, akik bírái lesznek mai,
még mindig nem egészen artikulált re-
ményeinknek, hogy jobban megismer-
jük önmagunkat, hogy a természetes
kiváncsiságon túl, amellyel az ő jöve-
dőbeli költészetüket várjuk, azt is fel-
mérhessük, hol vannak leggazdagabb
bányaereink, meddig érnek föl ihle-
tünk szárnyacsapásai.

Az idők mindig új teherrel vemhe-
sek olyankor, amikor szakadék nyílik a
tudományosan felismert lehetőségek és
az emberek közti viszony állapota kö-
zött. Miközben az asztrofizika már egy
gazdagság és szegénység, szabadság és
rabság ellentétei közt nem vergődő em-
beriség nevében röpi fel első úrraké-
táit, a hatalmi tömbök vezetői még
mindig nem tudnak kilépni az ellenté-
tek háborúval való hagyományos meg-
oldási módjának kereteiből és képtele-
nek a különbségei ellenére testvériesült
és egységes világ kategóriáiban gondol-
kodni? Általánosabb kifejezéssel élve,
az aktív koegzisztenciáért vívott harc,
amelyet elsőnek ez az ország vallott
magáénak, ma az egyetlen élő politikai
formula, az egyetlen elv, amely tagad-
ja a tömbök ősemberi, neandertáli ref-
lexeit, az egyetlen elv a korszerű fel-
ismerések, érzések és helyzetek szín-
vonalán, tehát az egyetlen tartós vala-
mi, ami meghatározza a születőben levő
költészet helyét is.

Egy megjegyzéssel: annak, ami ma remény, holnap valósággá kell válnia. Vagy mi sem leszünk ebben a valóságban.

Vizsont ezt a feltevést, a megsemmisülés lehetőségét, amíg élek, nem gondolhatom végig. Az elképzelhetetlen memlét esélyei, mindennek ellenére még mindig kézenfekvőek. S velük együtt azok a hallucináló félelmek és nyugtalan sejtések is, amelyek egyeseknek közülünk már ma egész érzelmvilágát lefoglalják.

A félelem a saroktól nem szűnik mindaddig, amíg vannak sarkok. Sőt még akkor sem, ha az Auschwitzben lerombolt krematóriumokhoz hasonlókat többé soha és sehol nem építenek, még akkor sem, ha az atomgombák nem találnak többé talajt semmilyen Nevadában, semmilyen Szibériában, semmilyen Szaharában. De vajon ezzel egy csapásra értelmetlenné válnak-e azok az indítékok, amelyek költőink jórésztnek képzeletét odavonzották a diadal-táncát járó halál köré, noha mind együttvéve meg sem tudták közelíteni a haláltáborok és Hiroshima rettenetes valóságát? Nem tartoznak azok közé, akik a tehetetlenség tudatával eltelve ezeknek az iszonyú lehetőségeknek látán versekbe izzadják borzadályukat és kezüket égnék emelik. Mégis, el akarom határolni magam attól az ítélettől, amely tehetetlenségen és meddő félreálláson kívül semmit sem lát azoknak a költőknek a műveiben, akikre gondolok, abban a homorú, Moore szobrai gyanánt kivájt költészetben, amely éppen ezzel fejezi ki ellenkezését, rá nem állását, az Utolsó Ítélet előestjeihez idomított chiliasztikus bánomiséen filozófiát. Mégis, egyes tudatlan és önnevezte bírák ettől a költészettől is üdvívalgásokat követeltek a hajráretorika modorában és nem hallván ilyesmit, harcra szólítottak a dekadencia és hasonló veszedelmek ellen. Pedig milyen nagyot tévedtek. Hogy is nem fogják fel, hogy miközben a propaganda harsonái túlságosan hangosan, az emberi hangnál erősebben szólnak, a költészetnek át kell hangolnia a külső aktivizmus és a két háború közötti versekre jellemző deklaratív tüntetés retorikáját a *vers-tárgy* letompított retorikájává! Ezzel közli a leghatásosabban, mert a legemberibben és legbüszkébben, elégedetlenségét és egyet nem értését azzal, amivel nem lehet egyetérteni. Ez az időszerű költői hanghordo-

zás, bár látszólag igénytelen, erőteljesen és mindennek, még önmagának ellenére is sugározza az egyetlen reményt, amelyet az ellenőrizhetetlen szubjektivitás szűkre vont területéről egyáltalán még ki lehet mondani. Ez a költészet tehát csak látszólag fogadja egykedvűen az élet lehetséges csapásait, mert igazi létével, a *remény kifordított kesztyűjével* voltaképpen az emberbe vetett hitét rögzíti. Miért írnák különben a költők ezeket a *tárgy-verseiket*, az állandó veszélyeztetettség érzése ellenére, ha nem azért, hogy ezek tárgyi létével erősítsék meg bizalmukat maga a lét iránt?

Hősiesség ez, de hiszen a hősiesség az ember választott végzete. És minden arcban annyi arca van, ahány formát ölthet a meggyőzés retorikája.

Az a hősiesség, amelyet majd az utánunk született és talán a Holdon megérő költők hirdetnek majd, egészen biztosan más lesz. És így is van rendjén.

De én most, elébevágva némileg azoknak a gondolatoknak, amelyek már ma délután, első munkaösszejevetelünkön is elhangzanak majd, rá akarok mutatni valamire, ami közelebről megmagyarázza a forradalom utáni fiatal költészetünk annyiszor elvitatott angazsáltóságát, ugyanis emlékeztetni kívánok ennek a költészetnek szerepére azoknak a dogmatikus álláspontoknak a felszámolásában, amelyekbe a költészet értelmezése még 1950 után is meknyt.

Nem akarom felidézni mindazokat a viszontagságokat, amelyeken át kellett esniük a fiatal költőknek, akiket a bírálók nem értettek meg, de mégis célzatosan magyaráztak és elmarasztaltak. Másvalami a fontos. A fiatalok mindennek ellenére, éppen a költőileg életelen álköltészet tagadásával állították helyre a háborúval megszakadt folytonosságot a nálunk megszokottá vált ugrások miatt szakadozott nemzedékgömbén, és ezt a tényt má már azok sem tagadhatják, akik nem látják be, hogy az a szakasz, amely néhány évvel ezelőtt még bizonyos esztétikai — de nem csupán esztétikai — nézeteikben szembenálló táborokra osztott bennünket, a valóságban már lezárult. S hogy lezárult, részük van benne a fiatal költőknek is, éppen azért, mert csak azt közölve, amit mint költők közölhettek, rákényszerítették a különböző táborok

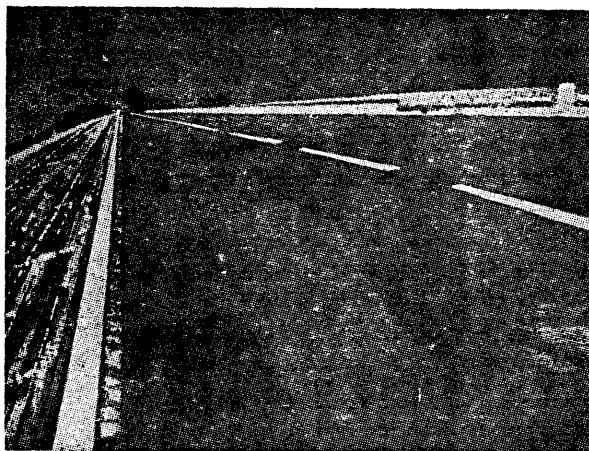
tagjait, akik „elméletileg” még mindig ellenkeztek ezzel az életérzéssel, hogy kiadják őket, tekintve, hogy nálunk gyakorlatilag nincs is más költészet, mint a fiatalok költészete. Azóta, a háború utáni költők általános érvényesülése óta, újabb súrlódási felületek is kezdenek jelentkezni, amelyek ha ma még nélkülözik is a szabatos megfogalmazást, a korszerűség új pólusait sejtetik.

Éppen ezért jelentős és jelképes egy történelmi évfordulónak, forradalmi harcunk büszkeségének és dicsőségének ez a találkozása azokkal a költőkkel, akik, ha igazán költők, nem lehetnek mások, mint ahogy Svetozar mondta: „a nép felébredt öntudata”. Nézzenek csak be szabadon a fiatal költők a SzKOJ vértanúi és hősi tükrébe, amely ezzel a találkozással egyben serkentést is ad az alkotásra, ami nem ugyanaz, mint utánczás. Biztos vagyok benne, hogy sokan közülük minden külső sugallat nélkül is megtalálják majd azt,

ami összeköti őket a SzKOJ nem békül szellemével, a lázadók szellemével, akik a proletariátus eszményeiért harcolva a JKP nem népviseletű zászlaja alatt, olyan népmesei hősiességgel tudtak rohanni és megállni azon a borzalmas helyen, ahol a golyók izzó parázsai közt kellett beváltani a szabadságért való áldozatkészség, az emberiség sorsa iránti hűség fogadalmát. Azokat a fogadalmakat, amelyek a tiétek is, mert költőiek, mert a költészetbe ágyazódnak.

És ami engem illet, meg vagyok győződve, hogy a következő napokban, a fesztiválok hagyományaitól olyannyira eltérően, egymásnak szegezzük majd nézeteinket korszerű költészetünk néhány lényeges témájáról, s valamennyi érthető ellentétből levonhatunk néhány olyan következtetést is, amely, túl azon az alkotótevékenységen, amelynek szervei vagyunk, esetleg ajtót nyit a kor költészetének még nem értékelt, még be nem népesített övezetei felé is.

Ács Károly fordítása

Jurgen von Konow:

Sötét út, 1958